

УДК 159.9:316.6

DOI: [https://doi.org/10.17721/urj.2021.1\(15\).2](https://doi.org/10.17721/urj.2021.1(15).2)

Богучарова О. І.,

доктор психологічних наук, професор,
Луганський державний університет внутрішніх
справ імені Е.О. Дідоренка
E-mail: bogucharova_o@i.ua
ORCID: 0000-0001-5617-9175

Данилюк І. В.,

доктор психологічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
декан факультету психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: dank07@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6522-5994

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЇ АКУЛЬТУРАЦІЇ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ЗІ СХОДУ УКРАЇНИ

У статті за допомогою лонгitudних зрізів впродовж тривалого часу (2015–2019 рр.) досліджувався вибір стратегій акультурації українських внутрішньо переміщених осіб (УВПО) юнацького віку – студентської молоді з неконтрольованих територій Сходу України. Молоді переміщені особи юнацького віку, які акультурувалися, відрізнялися за місцем акультурації, у якому вони мешкали, у мегаполісі – великому місті Дніпро чи маленькому – Северодонецьку (передмісті колишнього українського мегаполісу, а зараз непідконтрольного в межах України Луганську, ОРДЛО). Як провідні перш за все серед стратегій акультурації аналізувалися стратегії інтеграції та асиміляції. Поряд з тим було проаналізовано кореляційний взаємозв'язок між стратегією акультурації та іншими змінними: україномовною компетентністю, психологічною і соціокультурною адаптацією, психологічним благополуччям, толерантністю до невизначеності, тривожністю, акультураційними очікуваннями (атитюди) вибірки домінантної групи місцевих студентів щодо студентів-переселенців.

Результати демонструють суттєві відмінності у виборі стратегій акультурації студентами-переселенцями залежно від місця проживання (мегаполіс або маленьке містечко) та типу психологічної адаптації (відчуття благополуччя через соціальну допомогу або відчуття благополуччя внаслідок особистісних характеристик і україномовної компетентності). Установка представників етнічної меншини студентів-переселенців з неконтрольованих територій Сходу України на інтеграцію тим вища, чим вищий рівень психологічної адаптації разом з україномовною компетентністю. Прямі кореляції виявлено між наміром залишитися в Україні та суб'єктивними і об'єктивними чинниками, а саме: чим вищий рівень україномовної компетентності, тим більше характеристики місця проживання мають відповідати особистісним рисам, цінностям та показникам психологічного благополуччя.

Акультураційні очікування вибірки місцевих студентів щодо студентів-переселенців у обох містах включають достатньо високий асимілятивний потенціал, що має опосередкований негативний ефект на психологічне благополуччя студентської молоді з невідконтрольованих територій.

Рішення проблеми акультурації студентської молоді з невідконтрольованих територій Сходу України в перспективі можливе за узгодження теоретичних, емпіричних наукових моделей, головне – політичних рішень влади. Оскільки взаємозв'язок вибору стратегій акультурації та психологічного благополуччя, а також ефективної адаптації студентів-переселенців залежить від специфічності – допомагаючого, супроводжувального або потурально-нейтрального соціально-психологічного контексту підтримки вимушеної міграції студентів-переселенців з Сходу України.

Ключові слова: акультурація, акультураційні стратегії інтеграції та асиміляції, акультураційні очікування, асимілятивний потенціал, психологічне благополуччя, внутрішньо переміщені особи, студентська молодь.

Вступ

Постановка проблеми. Культурно-цивілізаційні колізії на злеті ХХ початку ХХІ ст., в які увійшов глобальний світ, змушують наукове гуманітарне співтовариство замислитися про чинники сучасних трансформаційних процесів та надати відповідь відносно їх соціально-психологічних, національних та етноцентричних вимірів, дослідивши один з провідних рушіїв глобалізації – акультурацію. Психологи,

відстежуючи світові процеси міграції та індивідуальну варіативність особистості найбільш успішних експатів, іммігрантів, переселенців, внутрішньо переміщених осіб (далі ВПО) тривалий час не звертали увагу на умови та результати їх акультурації, оскільки вважалося, що множинність культурних світів жодним чином не пов'язана з особистісними, поведінковими та адаптивними характеристиками людини. Однак, виявилось, що світ побудований зовсім інакше. Сьогодні все більше теоретичний та практичний інтерес не дарма викликають явища акультурації студентської молоді, особливо в контексті академічної мобільності, зокрема, з тих регіональних осередків, які позиціонують свою локальну відмінність, інаковість щодо україномовного контексту. Зокрема, серед таких регіональних осередків є непідконтрольні території Донбасу.

Варто наголосити, що право на освіту та його безперешкодна реалізація є соціально-психологічним чинником збереження позитивної групової ідентичності певної категорії осіб у суспільстві, зокрема і ВПО та досягнення мети особистісного зростання. Освіта, попри суперечливі дані, й донині зберігає свій статус ресурсного чинника в розвитку людини. Водночас у контексті академічної мобільності, що з плином часу тільки зростає в глобалізованому світі, актуальність вивчення проблематики акультурації підвищується завдяки тому, що освітній досвід у багатьох дослідженнях досить часто розглядається як предиктор психологічного благополуччя особистості (Larsen, 2013; Jackson, 2013). Тому, вивчаючи акультурацію, потрібно враховувати і адаптивний потенціал особистості, його зв'язок з акультурацією, що цілком очевидно істотно залежить від своєрідності контексту акультурації, зокрема умов воєнного конфлікту.

Теоретичний аналіз

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням процесів акультурації в освіті інтенсивно займалися західні вчені (Ogbu, 1990) та вітчизняні дослідники (Аршава, Гузь, 2017; Данилюк, Курапов, 2015; Пірен, 2015). Сфера, область, напрям акультурації (домен) є важливим аспектом вивчення акультурації, бо акультурацію у сфері освіти розглядають у так званих доменно-специфічних моделях середнього рівня. Ці моделі виходять із припущення, що акультурація йде по-різному у різних сферах життя та різниться за рівнем узагальнення. Зрештою це дозволяє знайти міжкультурну специфічність області освіти.

Вивчення феномену акультурації довело, що в умовах міжкультурного контакту завдяки особистісним характеристикам і патернам по-

ведінки можуть суттєво змінюватися міжкультурні відносини (Ward & Geeraert, 2016). Звісно, акультурація в освіті як сфері суспільного життя має свої специфічні особливості. Так, відомо, що чим вищий рівень освіти людини, тим нижчий рівень її стресу та вища позитивна соціокультурна адаптація (Beiser et al., 1993). У акультураційних дослідженнях американських авторів встановлено, що ядром успішної акультурації в освіті є мовні здібності, комунікативна компетентність, соціальна пристосованість (Masgoret & Ward, 2006), які становлять частину ширшого конструкту соціокультурної адаптації та більш вузького – крос-культурної адаптації. Крос-культурна та соціокультурна різновиди адаптації за категоріальним поділом є компонентами соціальної адаптації і тому мають відповідні набори її родових характеристик. Так, соціокультурна пристосованість як один з проявів соціальної адаптації визначається в термінах поведінкових вмінь і навичок – соціальних змінних (Berry, 1997). Серед цих вмінь комунікативна ефективність, соціальна успішність (Furnham & Bochner, 1986; Witte, 1993), здатність бути вправною людиною, вміння мігрантів ефективно взаємодіяти з оточенням країни чи громадою місця перебування (Ward & Kennedy, 1996). Сюди потрапляють і змінні, пов'язані з специфічними завданнями досягнення цілей, зокрема, намаганням переселенців бути академічно та професійно успішними (Tanaka, Takai, Kohyama, & Fujihara, 1994).

Щодо моделей акультурації, то їх розрізняють за двома основними критеріями: розмірністю (dimensionality) та специфічністю області (domain specificity). Залежно від розмірності виокремлюють одновимірну та двовимірну моделі акультурації. Одновимірною моделлю передбачає, що зміна культурної орієнтації йде вздовж ліній єдиного континууму. Тобто якісь сторони культурного надбання обов'язково втрачаються, оскільки беззаперечно приймається культура більшості. Традиційно вважається, що чим більше людина вбирає ознак нової культури країни перебування, тим менше в неї залишається її власної, первісної, батьківської культури країни (міста) походження. Двовимірною моделлю (bidimensional models of acculturation) припускає наявність уже двох континуумів, за якими збереження культурної спадщини та адаптацію до нового культурного оточення розглядають як дві незалежні змінні. Відповідно до двовимірної моделі акультурації, запропонованої Дж. Беррі (1997), виокремлюють чотири стратегії акультурації: інтеграція, асиміляція, сепарація та маргіналізація (Berry, 2006) як результат комбінації орієнтацій на збереження власної культури країни (міста) походження та культури країни перебування, зумовленої контактами з її більшістю. Стратегії акультурації є

не тільки особистісним ставленням – атитюдями (attitudes) або перевагами (преференціями) людини, а й так само видами поведінки особистості, що, у свою чергу, зумовлені соціальними та груповими процесами (Searle & Ward, 1990; Ward & Kennedy, 1994; Ward & Searle, 1991). На підставі цього підходу опанування нової культури відбувається без втрати старої. Проте, у моделі акультурації (Дж. Беррі) ймовірно виникнення серйозних конфліктів у ході пристосування до нового соціокультурного середовища, джерелами яких є міжкультурна взаємодія, а не культурні відмінності. Таким чином, модельні підходи до акультурації дозволяють виокремити міжкультурні відносини у сфері освіти.

У свою чергу, психологічна адаптація як науковий конструкт посиляється перш за все до внутрішніх чинників особистості – психоемоційних змінних. Це, зокрема, психологічне й суб'єктивне благополуччя, задоволення життям та ін. Останні залежать переважно від зусиль самої особистості (Diener, 2009; Gmelch, 1997; Searle & Ward, 1990). У теорії постульовано та практично підтверджено психодинамічний характер адаптації мігрантів, зокрема стадіальний підхід у вигляді поступового відновлення соціальної активності, щоправда, якого не всім вдається досягнути (Раутен, Коксинен, 1991; Гришина, Блинникова, 2010; Хрусталева, 1999) або концептуальної моделі «U-кривої» адаптації, де рухаючись через негатив, людина має дійти до комфорту, психосоціального здоров'я, успішної життєдіяльності в нових умовах (Church, 1982).

Повертаючись до проблематики дослідження, зауважимо, що в переважній більшості студенти-переселенці з невідконтрольних територій України є російськоцентричними групами українського суспільства. Звідти акультурація цих груп як соціальна та індивідуальна проблема цілком реальна для ВПО, зважаючи на регіональні особливості культури Донбасу та її відмінності від української (Є. Головаха, Г. Коржов та ін.). Тиск, який відчувають студенти-переселенці, джерелом якого можуть бути необхідність пришвидшеного набуття соціокультурної компетентності для життя в новому оточенні приймаючої сторони, ймовірно, провокує акультураційний та психологічний стрес.

У переважній більшості праць з акультурації науковці вивчають індивідів в тому контексті, який обумовлений тимчасовим перебуванням на території інших держав, як правило, з відмінною культурою країни перебування від рідної (Беррі, 1997). Проте, досліджень осіб, які є мігрантами, внутрішньо переміщеними особами (далі ВПО) у своїй рідній країні, тими особами, які переїжджають на нове місце в частково знайоме оточення, але цей переїзд вимушений, недобро-

вільний, – бракує. Варто також враховувати, що проблеми освітньої акультурації молоді всередині своєї власної країни, але подалі від рідних та на додачу в зв'язку з військовими подіями раніше ґрунтовно не досліджувались.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування та емпіричне виявлення специфіки взаємозв'язку вибору стратегій акультурації з такими змінними, як соціокультурна й психологічна адаптація та низкою супутніх особистісних чинників, а також ставленням вибірки місцевих студентів як приймаючої сторони до перспектив акультурації студентів-переселенців.

Методологія та результати дослідження

Емпіричне дослідження проводилося методом соціально-психологічного опитування (лонгітюдних зрізів) впродовж 2015–2019 рр. Студенти та курсанти відповідали на запитання опитувальників та авторської анкети впродовж 1-, 6- та 12 місяців перебування – тричі та щороку, починаючи з 2015 до 2019 рр. в двох в регіонах Південного Сходу та Сходу України – в містах Дніпро та Северодонецьк. Оскільки було обрано два різних міста – великий урбанізований поліс (Дніпро) та мале місто (Северодонецьк), а також враховуючи, що взаємодія особистості з певним місцем проживання дає не лише важливі для акультурації емоційно насичені теплі «почуття домівки», а й ставить жорсткі вимоги, то припускалося, що існують розбіжності, обумовлені відмінностями нових місць проживання студентської молоді, яка мігрувала з окупованих територій. При цьому враховувалось, що головна відмінність між двома українськими містами – Дніпро та Северодонецьк – полягає не стільки в чисельності жителів, кількості великих підприємств, скільки в ступені розмаїття їхніх культурних контекстів, у відмінностях культурних заходів, інтенсивності міжкультурних контактів.

Вибірку дослідження склали 262 особи, з них 98 чоловіків і 164 жінок віком від 17 до 25 років ($M=19,25$, $SD=1,59$). Одна частка досліджуваних є категорією ВПО, а інша – без статусу ВПО, пересічні молоді мешканці, які навчаються в місцевих вишах (вищі заклади освіти (ВЗО) Дніпра (ДНУ ім. О. Гончара, Гуманітарний університет) та Северодонецька (СНУ ім. Даля, ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка).

Для досягнення мети дослідження здійснено добір відповідного психодіагностичного інструментарію, зокрема: шкала виявлення стратегій акультурації Дж. Беррі (методика комплексного вивчення стратегій акультурації); опитувальник ставлення приймаючого населення до мігрантів Дж. Беррі (адаптація Н. Лебедева, О. Татарко, MIRIPS

проект – оригінальна версія) (Лебедева, Татарко, 2001); Опитувальник адаптації особистості до нового соціокультурного середовища, Л. Янковський, І. Шахтарін (модифікація Т. Стефаненко, М. Панов) (Панов, 1999), спрямований на визначення міжкультурної адаптації (МКА); Шкала соціокультурної адаптації (ШСКА, Ward & Kennedy); Шкала психологічного благополуччя С. Ріфф (адаптація О. Знанецької); опитувальник «Толерантності до невизначеності» Р. Нортон (MAT-50); Методика діагностики рівня тривожності Ч. Д. Спілберґера (адаптація Ю. Ханін) (Ратанова, Шляхта, 2008); авторська анкета з 7 запитань щодо особливостей міжкультурної комунікації.

Обробка даних здійснювалася за допомогою статистичних методів: оцінка значущості розбіжностей – за допомогою t -критерію Ст'юдента, кутового перетворення ϕ^* -Фішера, однофакторного дисперсійного аналізу (ANOVA); кореляційний аналіз – за допомогою коефіцієнта лінійної кореляції r -Пірсона. Особливості підрахунку балів у ШКАС (SCAS) наступні: у версії Кеннеді, Ворда чим вищий бал, тим більше труднощів відчуває досліджуваний за певним напрямком соціокультурної адаптації в конкретній ситуації. Звідти чим вищий бал, тим більше труднощів у досліджуваних (нижчий рівень пристосованості). Проте, для полегшення інтерпретації результатів було переглянуто бальні оцінки за пунктами шкали таким чином, що вищий бал свідчив про вищий рівень пристосованості, а не навпаки.

За шкалою виявлення стратегій акультурації Дж. Беррі, ми, попри все, очікували, що, принаймні, деяка частка студентів-переселенців і курсантів під час визначення індивідуальних орієнтацій щодо акультурації мають бути більше схильні до вибору стратегій сепарації, або, хоча би маргіналізації. Особливо такі очікування виправдані, зважаючи на неоднозначність та особливості подій на невідконтрольних територіях Донбасу, звідки самі студенти-переселенці і курсанти та їх батьки. Відомо, що значний прошарок цих груп є представниками російськоцентричних груп з російськомовною спрямованістю свідомості, який ностальгує за радянщиною та відверто нехтує українством. Проте, тим не менш, у більшості студентів-переселенців провідною стратегією є інтеграція ($p \leq 0,01$) (за перевагами 1 ранг) (табл. 1). У представників ВПО Дніпра її показник, навіть вищий та має значущі розбіжності, в порівнянні з студентською молоддю Северодонецька ($p \leq 0,01$). Показники вибору стратегії *інтеграції* поступово зростає за зрізами лонгітуду (5,7/4,56; 7,3/7,21; 14,72/10,08, 2015/2016/2017рр., Дніпро/ Северодонецьк студенти-переселенці і курсанти відповідно). Поряд з тим, для всіх студентів ВПО, незалежно від місця мешкання, додатковою стратегією виявилася стратегія асиміляції ($p \leq 0,05$) (за

перевагами 2 ранг). Вона досягає рівня сталої тенденції в обох групах молодих переселенців обох міст (табл.1). Такий асимілятивний вибір демонструє яскраві намагання молодих переселенців, особливо в Дніпрі, до ідентифікації з місцевою більшістю студентської і курсантської молоді. Імовірно, є підстави розглядати це як неочікуваний факт, особливо зважаючи на «русомирський» бекграунд переселенської молоді. Водночас стратегії сепарації знаходяться в критичній зоні середніх значень, маргіналізації – в зоні низьких.

Водночас, як відомо, в процесі *інтеграції* мігрантів в «чужій» країні більш успішно досягається якраз паттерн бікультуралізму. І саме його показник – домінуючий у студентів-переселенців і курсантів. Щодо моделей акультурації то молоді люди, які емігрують із метою одержання освіти, вважається сьогодні, асимілюються досить легко. Водночас молоді переселенці, біженці, ВПО, які “витиснуті” з рідної землі війсьними подіями, асимілюються набагато довше і з великими труднощами. Отже, досліджувані групи молоді за своєю міжкультурною позицією знаходяться начебто на стику «легкої» та «важкої» соціокультурної адаптації.

Проаналізуємо отримані дані. Адже «добрі» результати акультурації багатьох студентів-переселенців і курсантів, можливо, обумовлені перевагою позитивних настроїв та відчуттям прийнятності їх з боку їхнього нового оточення, що звичайно сполучене з низьким переживанням станів тривожності й стресу та «легкою» адаптацією. У пошуку відповіді, наскільки обґрунтований вибір студентів-переселенців інтегративної стратегії акультурації у новій громаді, ми звернулися до аналізу результатів за схемою Дж. Беррі. Ця дослідницька методологія потребує опитування приймаючої громади, тобто домінуючої групи населення щодо *акультураційних очікувань* (MIRIPS project, Berry, 1970).

Для початку помічаємо, що місцеві мешканці студенти-дніпряни та северодончани також, як і переселенці, переважно налаштовані на «інтеграцію» ($p \leq 0,05$) (табл.1). Тобто акультураційні очікування у місцяч налаштовані на міжкультурну взаємодію з ВПО за типом мультикультуралізму. Водночас серед місцевої студентської молоді представлений більш вагомий, ніж у самих студентів-переселенців, показник акультураційних очікувань за асимілятивним трендом по типу «плавильний котел» ($p \leq 0,01$). Притому у студентської молоді, яка мешкає в Дніпрі, цей очікуваний перебіг вдвічі ймовірніший та має значущі розбіжності ($p \leq 0,01$), у порівнянні з балами молоді Северодонецька. Звісно, за середніми показниками асимілятивні очікування місцевої молоді дещо нижчі, ніж «інтеграція», але досить потужні. У

місцевої студентської молоді Дніпра асиміляція, що втілює домінуючою групою більш виразна, ніж у Сєверодонецьку ($t=3,33$ при $p \leq 0,01$). Звісно, дублююча структура акультурації в Дніпрі досягає виразних ознак «плавильного котла». Тобто асимілятивні тенденції щодо індивідуальних орієнтацій очікуваної акультурації переселенців показово представлені в приймаючій студентській місцевій громаді так само, й навіть вище, як і в студентів ВПО. Звідти асимілятивні тенденції зафіксовані по обидві сторони акультураційного процесу, а не лише в середовищі студентів-переселенців. Тому вибір студентів-переселенців стратегії інтеграції як ймовірно обумовлений, з одного боку, тимчасовим характером перебування в Україні, що цілком реально, а з іншого – асимілятивні вибори, за припущенням, пов'язані з тиском місцевої молоді. Зокрема, це припущення підтверджує той факт, що у зрізах 1-, 6- та 12 місяців 63,4% студентів ВПО не були впевнені, що вони залишаться в Україні після закінчення ВПО, а ось за зрізами 3-го та 4-го року кількість таких студентів суттєво скоротилась і складала лише третину усєї вибірки.

Таблиця 1

Середні значення змінних стратегій акультурації та їх порівняння

Змінна	Усереднені показники		t критерій Стью'дента	p*
	Українські студенти-переселенці (УВПО)			
	Дніпро	Сєверодонецьк		
Асиміляція	9,72	7,68	1,97	0,05
Сепарація	8,65	8,34	0,67	незнач
Інтеграція	14,72	10,08	3,43	0,01
Маргіналізація	4,72	5,26	-1,76	незнач
	Місцеві студенти (домінантна група)			
«Плавильний котел»	8,26	4,17	3,33	0,01
Сегрегація	7,66	7,25	0,19	незнач
Інтеграція (мультикультуралізм)	9,01	11,86	-2,49	0,01
Виключення	5,83	7,86	-1,99	0,05

Узагалі не так вже і давно стратегія *асиміляції* вважалась найкращою, звісно, за умови прийняття індивіда з меншини домінуючою групою більшості. Однак, на противагу минулим часам, коли в політиці та наукових колах надавалася перевага «асиміляції» щодо мігрантів, – тобто прийняттю традицій, цінностей, норм, мови «чужої» групи аж до повного розчинення в ній, що усіляко віталосся, – сьогодні навряд чи ця стратегія отримує суттєву підтримку. Попри все, ця стратегія все частіше визнається недоречною. Зараз, навпаки, реальним і багатого успішнішим для мігрантів (етнічних меншин, переселенців тощо) є бікультуралізм, що досягається в процесі вибору стратегій інтеграції.

Щоб пересвідчитися в надійності вибору було, окрім того, проаналізовано розбіжності за двома акультураційними стратегіями як всередині вибірок, так і між підвбірками ВПО з різних міст. Такі дані продемонстрували, що ті, хто обирає стратегію інтеграції, за коефіцієнтом кореляції мають нижчі показники особистісної тривожності і як *особистісної риси*, і як *емоційного стану* ($r=0,329$ при $p\leq 0,05$; $r=0,529$ при $p\leq 0,01$). Поряд з тим, порівняння показників *особистісної тривожності* всередині вибірки студентів-переселенців між двома підвбірками з різних міст за критерієм Φ^* – кутове перетворення Фішера шляхом порівняння розбіжностей у відсоткових частках осіб у кожній підвбірці, які мають *низькі* і *помірні* та *високі* рівні тривожності доводить таке. Студенти-переселенці Сєверодонецьку, які перебувають у безпосередній близькості до лінії розмежування, попри вибір стратегії інтеграції, більше випробують тривожність за обома змінними тривожності, ніж студенти-переселенці з Дніпра: $\text{фемп}^*=2,391$ розбіжності значущі при $p\leq 0,05$ (за кумулятивним підрахунком показників особистісної тривожності за бальною оцінкою у діапазоні нижче 30 та вище 46 балів, що розглядалося як прояв неадекватного рівня тривожності). Тобто переживання стресу в переселенців-сєверодончан на транскордонних територіях не тільки вище, ніж у дніпрян, які знаходяться на відстані від лінії розмежування, а й з більшою відсотковою часткою осіб, яка відчуває стани тривожності. Такі дані також доводять, що загальна міра протидії стресорам акультурації різна в різних місцевих контекстах життєдіяльності, а у сєверодончан ця протидія слабше.

Отже, студенти-переселенці Дніпра більш схильні до бікультуралізму. І для них стратегія інтеграції є успішною. Водночас студенти-переселенці Сєверодонецьку, навіть обираючи цю стратегію, випробують стани тривожності ($p<0,001$), а частка, яка її відчуває, є більшою, ніж в Дніпрі.

Ми також вирахували загальний показник проблем соціокультурної адаптації за шкалою соціокультурної адаптації (ШСКА) студент-

ської молоді – ВПО і городян. За нашими даними, студенти з невідконтрольних територій відчували більше труднощів і проблем ($M = 17,8$), ніж студенти вищих навчальних закладів, які залишилися вдома ($M = 13,5$); $F(1, 481) = 11,6$, $p < 0,05$ (за результатами дисперсійного аналізу). Тож, звісно, «домашні» підвибірки місцевих студентів і в Дніпрі, й Северодонецьку очевидно зазнають менших соціокультурних труднощів, що збігається з західними даними.

Крім того, як бачимо, у студентів-переселенців, незалежно від вибору стратегії або акумуляційних очікувань при порівнянні підвбірок переселенці/ місцеві – дніпряни та северодончани є статистично значущі розбіжності. Так, за вибору асиміляції або асимілятивних очікувань ознака «Стани тривожності» у підвбітках переселенців і місцевих різняться ($\text{фемп}^* = 2,164$ розбіжності значущі при $p \leq 0,01$), так само за вибору інтеграції ($\text{фемп}^* = 1,735$ розбіжності значущі при $p \leq 0,01$). Загалом впродовж трьох останніх 2017–2019 років встановлено значущі розбіжності між студентами-переселенцями та місцевими студентами за ознакою «Особистісна тривожність»: $\text{фемп}^* = 1,937$ розбіжності значущі при $p \leq 0,05$ (за кумулятивним підрахунком).

Наступним в нашому дослідженні постала діагностика адаптації студентів ВПО за тестом Л. Янковського (табл.2). Результати цієї діагностики свідчать про те, що в соціокультурній адаптації всіх українських студентів-переселенців і курсантів показники «позитивних» параметрів ефективних типів адаптації («задоволеність», «інтерактивність») вищі у зрізах 1-, 6- та 12 місяців, ніж «негативних» («конформність», «депресивність», «ностальгія», «відчуження»). Тим не менш, позитивні шкали починаються з низьких значень у перших зрізах. Наприклад, «задоволеність» у зрізах 1-, 6- та 12 місяців за середніх (M) – 3,07/2,59; 5,22/5,40; 5,25/6,27 Дніпро/Северодонецьк вибірки студентів-переселенців відповідно. На початку переселення у зрізах 1-го, 6-ти місяців перебування середні показники «задоволеності життям» юних ВПО знаходилися в діапазоні низьких значень і переважно залишалися в низькій зоні – 2,3/3,2; 2,8/3,7; 4,6/6,3 Дніпро/ Северодонецьк вибірки студентів ВПО. Проте, на кінець 24-ти та 36-ти місяців перебування індекс «задоволеності» студентів-переселенців підвищується в півтори, а потім, навіть й вдвічі, але згодом починається його падіння. Однаково поводяться й значення шкали «інтерактивність», стартуючи від низького свого рівня (1,2/2,3 Дніпро/ Северодонецьк вибірки студентів-переселенців у зрізах 1-го місяця відповідно). За середнім балом шкали «інтерактивність» і «задоволеність» наближені одна до одної та поділяють 1-е і 2-е рангові місця.

У той же час, негативні показники, зокрема, «конформність», вирахована за кумулятивним принципом, у зрізах 1-, 6- та 12 місяців зростає швидше – 4,20/5,01; 5,33/5,86; 6,45/6,82 Дніпро/Севєродонецьк вибірки студентів ВПО відповідно. Щоправда, показники за типом «ностальгічного» переживання вищі у студентів-переселенців сеєродончан, ніж дніпрян, хоча переселенці-сеєродончани і ближче до своїх рідних, у порівнянні з переселенцями-дніпрянами ($p < 0,05$).

Водночас стосовно рівнів адаптації – високий, середній, низький, – то тільки, починаючи з другої половини другого року (2016), за окремими показниками стабільно встановлюється середній її рівень (в діапазоні 6–10 балів). Цей рівень адаптації у студентів-переселенців тримається впродовж 2 років (2016–2018). Отже, лонгітюд підтвердив, що узагальненим індикатором труднощів транзитної адаптації є традиційна, але незавершена U-подібна крива з найвищою точкою на початку транзиту і середньо низькою наприкінці на стадії завершення адаптації.

Таблиця 2

**Середні значення змінних адаптації та їх порівняння
(перший рік переселення) (за МКА)**

Змінна	М	t-критерій Стю'дента	p*
Зрізи (міс.)	12 міс.	12 міс.	12 міс.
Задоволеність	5,25	-1,97	0,05
Інтерактивність	5,89	-1,95	0,05
Конформність	6,45	-1,87	0,05
Депресивність	4,19	-0,76	незнач
Ностальгія	7,32	1,81	0,07
Відчуження (відлюдкуватість)	5,38	-0,25	незнач

Примітка: високий рівень – сума балів ≥ 12 , середній 6 –12, низький ≤ 6 балів

Загалом дані свідчать про достовірно позитивний перебіг адаптації студентів-переселенців і курсантів. Принаймні, у всіх студентів-переселенців Дніпра та Севєродонецьку ані одна з шкал з типів адаптації на кінець 12 місяців не виходить за межі середнього рівня. Щоправда, «ностальгія» – у зоні середніх значень, хоч й лише у ВПО сеєродон-

чан. Водночас за параметрами «депресивність» і «відчуження» – показники найнижчі. Такий результат варто оцінити як «добрий». Проте, за всіма типами адаптації й особливо навчальної було виявлено значний розкид значень (29, 87%), що вказує на високу індивідуальну варіативність та може бути пояснено тим, що всі досліджувані є українські ВПО.

Під час перебування студентів-переселенців і курсантів подалі від дому важливо з'ясувати природу внутрішніх змінних особистості ВПО та їх зв'язок з акультурацією. Результати вказують на відмінність у виборі стратегій акультурації студентів-переселенців в залежності від особливостей їх психологічної адаптації, зокрема з урахуванням показників шкал психологічного благополуччя (Ріфф). Зокрема, якщо обрана стратегія інтеграції, то фіксуються прямі кореляції з «інтерактивністю» ($r=0,445$ при $p\leq 0,01$) і «задоволеністю» ($r=0,389$ при $p\leq 0,05$), а також «позитивні стосунки з іншими» ($r=0,667$, при $p\leq 0,001$) і загальною шкалою ($r=0,734$, при $p\leq 0,001$) та від'ємні – «депресією» ($r=-0,319$ при $p\leq 0,01$) і «ностальгією» ($r=-0,367$ при $p\leq 0,01$). Водночас за вибору стратегії асиміляції, навпаки, прямі – з «інтерактивністю» ($r=0,325$ при $p\leq 0,01$) та «конформністю» ($r=0,427$ при $p\leq 0,01$) і від'ємні – з «відчуженням» ($r=-0,311$ при $p\leq 0,05$) і такими шкалами психологічного благополуччя, як «автономія» ($r=-0,337$ при $p\leq 0,01$), «самоприйняття» ($r=-0,288$ при $p\leq 0,01$). До того ж під час вибору стратегії асиміляції впродовж 1-го року навчання у ВЗО зафіксовані найменші значення по шкалі «автономія» ($M=51,83$) за стандартного відхилення ($SD=0,63$) та за шкалою «самоприйняття» ($M=50,41$, $SD=0,53$). Останні дані можуть свідчити про більшу залежність від оцінок оточуючих, а також неприйняття студентами ВПО себе такою людиною, якою вони є насправді, негативне ставлення до себе і свого минулого, зневір'я в собі та своїх можливостях.

Щодо суто показників психологічного благополуччя впродовж останнього року навчання (2018) то незалежно від місця перебування вибір стратегії інтеграції корелював з високим загальним показником психологічного благополуччя ($r=0,697$ $p\leq 0,05$), тоді як асиміляції з значно нижчим ($r=0,358$, $p\leq 0,01$), 212,83 проти 179,45 балів загальний показник ШПБ інтеграція/ асиміляція балів відповідно. Притому за шістьма шкалами за кумулятивним підрахунком загальний показник за ШПБ Ріфф у ВПО у 2018 році не такий вже й високий – 196,89. Отримані результати кореляційного аналізу, окрім того, довели, що чим вищий показник асимілятивних очікувань місцевої студентської молоді, тим нижчий загальний показник психологічного благополуччя за ШПБ Ріфф студентської молоді з невідконтрольних територій

($r = -0,496$ $p \leq 0,05$);. Тож тип очікування – асимілятивний або інтеграційний має непрямий негативний ефект на психологічне благополуччя студентських ВПО.

Оскільки важливу роль у впоранні людини зі складними ситуаціями, у тому числі під час вимушеної міграції та акультурації впродовж певного періоду відіграє її толерантність до невизначених ситуацій, тому порівняння відсоткових часток студентів-переселенців і курсантів з Дніпра та Северодонецька за показником толерантності/ інтолерантності є цікавим для нашого дослідження. Як відомо, толерантність до невизначеності – важливий чинник успішної адаптації особистості в новому оточенні. Так, толерантну особистість відрізняє готовність пристосуватись до невизначеної ситуації чи ідеї. На противагу, інтолерантну – характеризує сприйняття невизначеної ситуації як джерела загрози та нездатність адаптуватися до нових ситуацій.

Порівняння «нижчих» і «вищих» за медіану балів за ознакою «толерантність до невизначеності» показало наявність значущих розбіжностей між переселенцями дніпрянами та северодончанами: $F_{\text{емп}}^* = 2,354$ розбіжності значущі при $p \leq 0,02$) (за кумулятивним підрахунком). Притому що у переселенців дівчат-студенток більш високі показники інтолерантності ($p \leq 0,001$), на противагу хлопцям-студентам і курсантами. Наявна тенденція до збільшення жіночої частки досліджуваних переселенок з більш високими показниками інтолерантності до невизначеності, що зумовлює низьку фрустраційну толерантність вибірки. Загалом можна констатувати, попри вибір стратегії асиміляції – найбільшого прийняття місцевих установок інтолерантність залишається на високому рівні, а адаптація – середньому і низькому у приїжджих студентів. Це означає, що недостатньо високий рівень толерантності до невизначеності у вибірки переселенців, особливо її жіночої частини як властивість особистості, навряд чи дозволяє студентським переселенцям, як дніпрянам, так і северодончанам гідно витримувати, пов'язані з невизначеністю смислових акцентів свого буття стресові ситуації, які виникають під час переходу (транзиту) до життя в новому українському контексті. Зважаючи на те, що провідним елементом конструкту соціальної акультурації, а отже, й акультураційних стратегій внутрішніх мігрантів з Донбасу мають бути змінні соціокультурних вмінь та мовленнєва компетентність (культурне навчіння, швидкість набуття соціальних навичок, кількість інтеракцій з місцевими мешканцями), студентам-переселенцям було запропоновано оцінити свій ступінь мовленнєвої компетентності.

Попри те, що у студентів з Донбасу, які перебувають у Дніпрі та Северодонецьку, відсутні мовні проблеми, оскільки переважно насе-

лення цих міст розмовляє російською або перекрученою українською мовою («суржик»), тим не менш, мовна компетентність з української – вагомий чинник соціокультурної адаптації. Знання української мови (самооцінка) виявилось предиктором успішної навчальної та міжособистісної соціокультурної адаптації переселенців ($r=0,56$ $p\leq 0,05$; $r=0,45$, $p\leq 0,01$).

У переважній більшості студентів-сєверодончан (більше 50% вибірки) та 20% студентів ВПО чоловічої вибірки та всіх студенток-переселенок Дніпра, які прибули з неконтрольованих територій Донбасу, знання української мови позитивно корелювала з наміром залишитися в Україні ($r=0,561$ при $p\leq 0,01$) і негативно – з тривожністю ($r=0,451$ при $p\leq 0,01$) за діагностикою Спілберґера. І навпаки, ті студенти-переселенці, які повідомляли про низьку ймовірність залишитися в Україні та мали низький рівень опанування української мови, характеризувалися високими показниками тривожності ($r=0,657$ при $p\leq 0,01$) відповідно.

Дискусія

З наведеного випливає, що розв'язання проблеми дослідження процесу акультурації юнацької молоді з неконтрольованих територій України разом з поясненням чинників вибору стратегій акультурації обумовлено необхідністю більш глибокого наукового проникнення в природу впливів міжкультурної взаємодії, а також потребою встановлення специфіки розмаїття соціокультурних контекстів в умовах незвичних реалій гібридного воєнного конфлікту, що триває на Сході України. Зважаючи на це, є підстави розглядати сам вибір стратегій інтеграції, а почасти, й асиміляції юнацької молоді неконтрольованих територій України як неочікуваний факт, особливо зважаючи на «русомирський бекґраунд» української переселенської молоді. Адже в умовах тиску найкращі адаптаційні результати дає стратегія інтеграції, а маргіналізація є найменш успішною. Водночас варто підкреслити, що на початку переселення у зрізах 1-, 6- та 12 місяців перебування психологічна та соціокультурна адаптація студентів і курсантів у Дніпрі та Северодонецьку однаково низька ($p<0,01$). Більше того, за 1-го року навчання у ВЗО студенти-мігранти й курсанти, які обирають асиміляцію як тенденцію, та які схильні до вибору стратегії «сепарація», у той же час знаходяться в зоні середніх значень, напевно відчуюючи тиск і «пресування» місцевої громади. Про це свідчить і рівень тривожності, фрустраційної інтолерантності, що у цьому випадку є відображенням випробуваного акультураційного стресу. До речі, стратегії сепарації знаходяться в зоні середніх значень. Усе це засвідчує

про розмаїття чинників впливу на акультурацію. Також підкреслимо, що поряд з тим, що суттєвого скорочення зазнає кількість бажаючих повернутися з плином часу до «малої батьківщини» – Луганську. взаємозв'язки між стратегіями акультурації та психологічною адаптацією і психологічним благополуччям характеризуються двоїстою природою. З одного боку, вони вказують на успішність ходи акультурації (прямі кореляції з психологічним благополуччям), а з іншого – почасти для деякої частини, особливо студентів, невдалого її перебігу. Це підтверджує частка студентів-переселенців незадоволених собою (45%); розчарованих у своєму минулому (32%); стурбованих певними особистісними якостями в групі досліджуваних, третина з яких прагне повернутися додому.

Отже, тривалість перебування в іншому культурному середовищі на контрольованих територіях України, статеві відмінності, юнацький вік, навчання у ВЗО, наявність великої кількості випробуваних труднощів, низька україномовна компетентність, низький рівень психологічного благополуччя складають картину множини чинників акультурації студентів-переселенці з Сходу України.

Висновки

1. Ефективність процесу акультурації української юнацької молоді УВПО Дніпра та Северодонецьку обумовлено комплексом внутрішніх та зовнішніх чинників: вибором акультураційної стратегії – переважно інтеграція або асиміляція; типом «позитивної» або «негативної» психологічної адаптації до нового соціокультурного середовища; психологічного благополуччя (високим чи низьким показником), рівнем тривожності (низький показник), фрустраційною толерантністю (низький показник) та асимілятивного потенціалу акультураційних очікувань (низький показник).

2. Студенти-переселенці Дніпра, попри все, схильні до акультураційної стратегії бікультуралізму, на противагу студентам-переселенцям Северодонецьку, які більш схильні до акультураційної стратегії асиміляції. Це переважно поза будь-яких умов відбивається в стратегії інтеграції. Проте, останній випуск студентів-переселенців і курсантів частіше обирає акультураційні стратегії асиміляції, інтеграції та маргіналізації. Звісно, стратегія «інтеграція» обирається більшістю студентів-переселенців і особливо курсантів, але її показник має значущі розбіжності у студентів УВПО Дніпра, порівняно з молоддю Северодонецьку, особливо курсантською молоддю. Адже приїжджа молодь переселенців Северодонецьку, навіть, обираючи стратегію інтеграції, випробує стани акультураційного стресу. Тобто звідти маємо висновок:

для студентів-, і курсантів-переселенців – юнацькій молоді УВПО Сєверодонецьку потрібна додаткова супроводжувальна підтримка, попри потурально-нейтральний соціальний контекст, який, на жаль, утверджується зараз в соціальній підтримці в структурах соціального захисту України. Тому у загальному контексті підтримки потрібно орієнтуватися на подолання стратегій асиміляції, які досягають рівня сталої тенденції у внутрішньо переміщених осіб в обох містах, а також стають домінуючою стратегією місцевої молоді як домінантної групи щодо студентів і курсантів-переселенців. Однак цей тренд свідчить про витискування студентів і курсантів-переселенців з проактивного міжкультурного соціального простору як Дніпра, так і Сєверодонецьку.

3. У процесі міжкультурної адаптації студентів-переселенців і курсантів у Дніпрі та Сєверодонецьку показники «позитивних» параметрів психологічної й соціокультурної адаптації вищі, ніж «негативні». Тобто студенти-переселенці, курсанти у Дніпрі більш налаштовані до демократичної перебудови суспільства. Тим не менш, щодо радянської минувшини за типом, мовляв, «ностальгічного» переживання показники студентів-переселенців і курсантів вищі у северодончан, ніж у дніпрян. У свою чергу, щодо чинників вибору соціокультурної адаптації та стратегічної акультурації то асимілятивні тенденції вибору студентів-переселенців і курсантів часто обумовлені тиском місцевого оточення, а вибір стратегій інтеграції студентів-переселенців і курсантів часто має не обов'язковий, тобто вільний характер і вочевидь пов'язаний з тимчасовим перебуванням в Україні, особливо щодо студентів-переселенців.

4. Доведено, що комунікативна україномовна компетентність студентів-переселенців і курсантів позитивно корелює з наміром залишитися в Україні і загальним рівнем психологічного благополуччя та негативно – тривожністю і фрустраційною толерантністю.

5. Проблема акультурації в умовах воєнного конфлікту, що й досі точиться в Україні, зокрема щодо студентів-переселенців і курсантів юнацького віку, є остаточно не дослідженою, а тому потребує подальших наукових розвідок.

6. Прийняття політичних рішень щодо допомагаючої супроводжувальної підтримки студентів-переселенців і курсантів юнацького віку є вкрай нагальною, бо інакше Україна ризикує втратити свій людський юнацький потенціал.

7. На сьогоднішній день відбувається розробка універсальної наукової теоретичної моделі акультурації та впровадження політичних рішень щодо студентської і курсантської молоді – переселенців з неконтрольованих територій України.

Список використаних джерел

- Beiser, M., Johnson, P. & Turner, J. (1993). Unemployment, underemployment and depressive affect among Southeast Asian refugees. *Psychological Medicine*, 23, 731–743.
- Berry, J. W., Kim, U., Power, S., Young, M., & Bujaki, M. (1989). Acculturation attitudes in plural society. *Applied Psychology*, 38, 185–206.
- Berry, J. W. (1970). Marginality, stress and ethnic identification in an acculturated Aboriginal community. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 1, 239–252.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology: an International Review*, 46, 5–68.
- Berry, J. W. (2013). Global Psychology. *South African Journal of Psychology*, 43(4), 391–401.
- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., Vedder, P. (2006). Immigrant youth: Acculturation, identity, and adaptation. *Applied Psychology*, 55, 303–332.
- Berry, J. W., Sabatier, C. (2011). Variations in the assessment of acculturation attitudes: Their relationships with psychological well-being. *International Journal of Intercultural Relations*, 35, 658–669.
- Bochner, S. (2003). Culture Shock Due to Contact with Unfamiliar Cultures. *Online Readings in Psychology and Culture*, 8 (1).
- Diener, E., Lucas, R. E. (1999). *Subjective emotional well-being. Handbook of emotions*. NY : Guildford.
- Fu, Kefeng (2015). A Brief Literature Review on Acculturation Strategies of Overseas Students. *English Language Teaching*, 8(8).
- Furnham, A., & Bochner, S. (1982). Social difficulty in a foreign culture: An empirical analysis of culture shock. In S. Bochner (Ed.). *Cultures in contact: Studies in cross-cultural interaction* (pp. 161–198). Oxford : Pergamon Press.
- Furnham, A., & Bochner, S. (1986). *Culture shock: Psychological reactions to unfamiliar environments*. New York : Methuen.
- Gmelch, G. (1997). Crossing cultures: Student travel and personal development. *International Journal of Intercultural Relations*, 21, 475–490.
- Grigoryev, D., van de Vijver, F., Batkhina, A. (2018). Discordance of acculturation attitudes of the host population and their dealing with immigrants. *Journal of Intercultural Communication Research*, 1–20.
- Kim, Y. Y. (1986). *Cross-cultural adaptation: A Critical Assessment of the Field. Paper presented at the annual meeting of the Speech Communication Association*, Chicago, Illinois.
- Larsen, R. J. (2013). Personality and emotion regulation in every life”. *Abstract book of the 1st World Conference on Personality*, 88.
- Masgoret, A. & Ward, C. (2006). Culture learning approach to acculturation. In D. L. Sam & J. W. Berry (Eds.), *The Cambridge handbook of acculturation psychology* (pp. 58–77). Cambridge University Press.
- MIRIPS (original version). Retrieved from: [http:// www.victoria.ac.nz/ cacr/ research/ mirips](http://www.victoria.ac.nz/cacr/research/mirips).
- Nguyen, A. D., Benet-Martinez, V. (2013). Biculturalism and adjustment: A meta-analysis. *Journal of Cross Cultural Psychology*, 44, 122–159.
- Norton, R. (1975). Measurement of ambiguity tolerance. *Journal of Personality Assessment*, 607–619.

Ogbu, J. (1990). Cultural models, identity and literacy. In J. Stigler, R. Shweder, & G. Herdt (Eds.), *Cultural psychology: Essays on comparative human development* (pp. 520–540). New York: Cambridge University Press.

Piontkowski, U., Rohmann, A., Florack, A. (2002). Concordance of acculturation attitudes and perceived threat. *Group Processes and Intergroup Relations*, 5, 221–232.

Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *J. of Psychology and Social Psychology*, 57, 1069–1081.

Seal, W., & Ward, C. (1990). The Prediction of Psychological and Sociocultural Adjustment during Cross-cultural Transactions. *International Journal of Intercultural Relations*, 14, 449–463.

Subjective well-being: Three decades of progress. (1999). E. Diener, E. M. Suh, R. E. Lucas, H. E. Smith. *Psychological Bulletin*, 125, 276–302.

Tanaka, T., Takai, J., Kohyama, T., & Fujihara, T. (1994). Adjustment patterns of international students in Japan. *International Journal of Intercultural Relations*, 18(1), 55–75.

The Satisfaction with Life Scale (1985). *Journal of Personality Assessment*, 49, 71–75.

Ward, C., & Geeraert, N. (2016). Advancing acculturation theory and research: The acculturation process in its ecological context. *Current Opinion in Psychology*, 8, 98–104.

Ward, C., & Kennedy, A. (1994). Acculturation strategies, psychological adjustment, and sociocultural competence during cross-cultural transitions. *International Journal of Intercultural Relations*, 18, 329–343.

Ward, C., & Kennedy, A. (1996). Crossing cultures: The relationship between psychological and socio-cultural dimensions of cross-cultural adjustment. In J. Pandey, D. Sinha, & D. P. S. Bhawuk (Eds.), *Asian contributions to cross-cultural psychology*, 289–306.

Ward, C., & Kennedy, A. (1999). The measurement of sociocultural adaptation. *International Journal of Intercultural Relations*, 23, 659–677.

Ward, C., & Kennedy, A. (1999). The measurement of sociocultural adaptation. *International journal of Intercultural Relations*, 23(4), 659–677.

Ward, C., & Rana-Deuba, A. (1999). Acculturation and adaptation revisited. *Journal of cross-cultural psychology*, 30(4), 422–442.

Witte, K. (1993). A theory of cognition and negative affect: Extending Gudykunst and Hammer's theory of uncertainty and anxiety reduction. *International Journal of Intercultural Relations*, 17, 197–215.

Ардила, А., Маслова, О. В., Новикова, И. А., Шляхта, Д. А., Агилар, Ю. (2019). Разработка и психометрическая проверка шкалы аккультурации иностранных студентов к России. *Вестник Российского университета дружбы народов. Сер: Психология и педагогика*, 16(3), 393–415.

Аршава, І. Ф., Гузь, Я. В. (2017). Вплив етнічної ідентичності на формування базових цінностей особистості. *Вісник Дніпропетровського університету. Сер. «Психологія»*, 23, 49–58.

Війна на Донбасі очима європейців: де є проблеми і що варте уваги МЗС (2015). Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/11/4/7040279/>

Данилюк, І. В., Курапов, А. О. (2015). Психологічні чинники вибору стратегії акультурації в юнацькому віці. *Научная дискуссия: вопросы педагогики и психологии*, 7, 19–124.

Клайн, П. (1994). *Справочное руководство по конструированию тестов*. Киев : ПАН ЛТД.

Коржов, Г. (2006). Региональная идентичность Донбасса: генезис и тенденции развития в условиях общественной трансформации. *Социология: теории, методы, маркетинг*, 4, 38–48.

Курапов, А. О. (2019). Залежність вибору стратегії акультурації від психологічного портрету особистості. *Актуальні проблеми психології*, VII(45), 155–166.

Лебедева, Н. М., Татарко, А. Н. (2001). *Методы этнической и кросс-культурной психологии*. Москва : Высш. школа эконом.

Лебедева, Н. М., Татарко, А. Н. (2009). *Стратегии межкультурного взаимодействия мигрантов и населения России*. Москва : Российский университет дружбы народов.

Мацієвський, Ю. В. (2019). Внутрішній конфлікт чи прихована агресія: академічна дискусія і експертні оцінки війни на Донбасі. *Політичне життя*, 2, 55–68.

Пірен, М. І. (2015). Толерантність – дієвий чинник злагоди та консолідації в сучасному українському суспільстві. *Вісник НАДУ*, 2, 51–56.

Почебут, Л. Г. (2007). *Взаимопонимание культур. Методология и методы этнической и кросс-культурной психологии. Психология межэтнической толерантности*. Санкт-Петербург : Изд-во СПбГУ.

Ратанова, Т. А., Шляхта, Н. Ф. (2008). *Психодиагностические методы изучения личности*. Москва : Изд-во «Флинта» Московский психолого-социальный институт.

Сонин, В. А. (2004). *Психодиагностическое познание профессиональной деятельности. Адаптация личности к новой социокультурной среде (тест Л. В. Янковского)*. Санкт-Петербург : Речь.

Стефаненко, Т. Г. (1996). *Адаптация к новой культуре и пути ее оптимизации. Введение в практическую социальную психологию*. Москва : Смысл.

Татарко, А. Н., Лебедева, Н. М. (2011). *Методы этнической и кросскультурной психологии*. Москва : Изд. дом Высшей школы экономики.

Чинакал, О. В., Новикова, И. А. (2010). Использование процедуры двойного перевода для создания англоязычной версии опросника АЛКСС. *Актуальные проблемы этнопсихологии: материалы VI Межвузовской конференции студентов, аспирантов и молодых ученых*, 228–234.

References

Beiser, M., Johnson, P. & Turner, J. (1993). Unemployment, underemployment and depressive affect among Southeast Asian refugees. *Psychological Medicine*, 23, 731–743.

Berry, J. W., Kim, U., Power, S., Young, M., & Bujaki, M. (1989). Acculturation attitudes in plural society. *Applied Psychology*, 38, 185–206.

Berry, J. W. (1970). Marginality, stress and ethnic identification in an acculturated Aboriginal community. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 1, 239–252.

Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology: an International Review*, 46, 5–68.

- Berry, J. W. (2013). Global Psychology. *South African Journal of Psychology*, 43(4), 391–401.
- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., Vedder, P. (2006). Immigrant youth: Acculturation, identity, and adaptation. *Applied Psychology*, 55, 303–332.
- Berry, J. W., Sabatier, C. (2011). Variations in the assessment of acculturation attitudes: Their relationships with psychological well-being. *International Journal of Intercultural Relations*, 35, 658–669.
- Bochner, S. (2003). Culture Shock Due to Contact with Unfamiliar Cultures. *Online Readings in Psychology and Culture*, 8 (1).
- Diener, E., Lucas, R. E. (1999). *Subjective emotional well-being. Handbook of emotions*. NY : Guilford.
- Fu, Kefeng (2015). A Brief Literature Review on Acculturation Strategies of Overseas Students. *English Language Teaching*, 8(8).
- Furnham, A., & Bochner, S. (1982). Social difficulty in a foreign culture: An empirical analysis of culture shock. In S. Bochner (Ed.). *Cultures in contact: Studies in cross-cultural interaction* (pp. 161–198). Oxford : Pergamon Press.
- Furnham, A., & Bochner, S. (1986). *Culture shock: Psychological reactions to unfamiliar environments*. New York : Methuen.
- Gmelch, G. (1997). Crossing cultures: Student travel and personal development. *International Journal of Intercultural Relations*, 21, 475–490.
- Grigoryev, D., van de Vijver, F., Batkhina, A. (2018). Discordance of acculturation attitudes of the host population and their dealing with immigrants. *Journal of Intercultural Communication Research*, 1–20.
- Kim, Y. Y. (1986). *Cross-cultural adaptation: A Critical Assessment of the Field. Paper presented at the annual meeting of the Speech Communication Association, Chicago, Illinois*.
- Larsen, R. J. (2013). Personality and emotion regulation in every life”. *Abstract book of the 1st World Conference on Personality*, 88.
- Masgoret, A. & Ward, C. (2006). Culture learning approach to acculturation. In D. L. Sam & J. W. Berry (Eds.), *The Cambridge handbook of acculturation psychology* (pp. 58–77). Cambridge University Press.
- MIRIPS (original version). Retrieved from: [http:// www.victoria.ac.nz/ cacr/ research/ mirips](http://www.victoria.ac.nz/cacr/research/mirips).
- Nguyen, A. D., Benet-Martinez, V. (2013). Biculturalism and adjustment: A meta-analysis. *Journal of Cross Cultural Psychology*, 44, 122–159.
- Norton, R. (1975). Measurement of ambiguity tolerance. *Journal of Personality Assessment*, 607–619.
- Ogbu, J. (1990). Cultural models. identity and literacy. In J. Stigler. R. Shweder. & G. Herdt (Eds.). *Cultural psychology: Essays on comparative human development* (pp. 520–540). New York : Cambridge University Press.
- Piontkowski, U., Rohmann, A., Florack, A. (2002). Concordance of acculturation attitudes and perceived threat. *Group Processes and Intergroup Relations*, 5, 221–232.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *J. of Psychology and Social Psychology*, 57, 1069–1081.
- Seal, W., & Ward, C. (1990). The Prediction of Psychological and Sociocultural Adjustment during Cross-cultural Transactions. *International Journal of Intercultural Relations*, 14, 449–463.

Subjective well-being: Three decades of progress. (1999). E. Diener, E. M. Suh, R. E. Lucas, H. E. Smith. *Psychological Bulletin*, 125, 276–302.

Tanaka, T., Takai, J., Kohyama, T., & Fujihara, T. (1994). Adjustment patterns of international students in Japan. *International Journal of Intercultural Relations*, 18(1), 55–75.

The Satisfaction with Life Scale (1985). *Journal of Personality Assessment*, 49, 71–75.

Ward, C., & Geeraert, N. (2016). Advancing acculturation theory and research: The acculturation process in its ecological context. *Current Opinion in Psychology*, 8, 98–104.

Ward, C., & Kennedy, A. (1994). Acculturation strategies, psychological adjustment, and sociocultural competence during cross-cultural transitions. *International Journal of Intercultural Relations*, 18, 329–343.

Ward, C., & Kennedy, A. (1996). Crossing cultures: The relationship between psychological and socio-cultural dimensions of cross-cultural adjustment. In J. Pandey, D. Sinha, & D. P. S. Bhawuk (Eds.). *Asian contributions to cross-cultural psychology*, 289–306.

Ward, C., & Kennedy, A. (1999). The measurement of sociocultural adaptation. *International Journal of Intercultural Relations*, 23, 659–677.

Ward, C., & Kennedy, A. (1999). The measurement of sociocultural adaptation. *International Journal of Intercultural Relations*, 23(4), 659–677.

Ward, C., & Rana-Deuba, A. (1999). Acculturation and adaptation revisited. *Journal of cross-cultural psychology*, 30(4), 422–442.

Witte, K. (1993). A theory of cognition and negative affect: Extending Gudykunst and Hammer's theory of uncertainty and anxiety reduction. *International Journal of Intercultural Relations*, 17, 197–215.

Ardila A., Maslova O. V., Novikova I. A., Shlyahata, D. A., Agilar, Yu. (2019). Razrabotka i psihometricheskaya proverka shkalyi akkulturationsii inostrannykh studentov k Rossii [Development and psychometric verification of the scale of acculturation of foreign students to Russia]. *Vestnik Rossiyskogo universiteta druzhbyi narodov. Seriya: Psihologiya i pedagogika*, 16(3), 393–415. [in Russian].

Arshava, I. F., Ghuzj, Ja. V. (2017). Vplyv etnichnoji identychnosti na formuvannja bazovykh cinnostej osobystosti [The influence of ethnic identity on the formation of basic personal values]. *Visnyk Dnipropetrovsjckogho universytetu. Serija «Psyhologhija»*, 23, 49–58. [in Ukrainian].

Vijna na Donbasi ochyma jevropejciv: de je problemy i shho varte uvaghy MZS [The war in Donbass through the eyes of Europeans: where are the problems and what is worth the attention of the Foreign Ministry]. (2015). Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/11/4/7040279/>. [in Ukrainian].

Danyljuk, I. V., Kurapov, A. O. (2015). Psykhologhichni chynnyky vyboru strateghiji akulturationsiji v junacjkomu vici [Psychological factors in choosing an acculturation strategy in adolescence]. *Nauchnaja dyskussija: voprosy pedaghoghyy y psyhologhyy*, 7, 19–124. [in Ukrainian].

Klayn, P. (1994). *Spravochnoe rukovodstvo po konstruirovaniyu testov. [Reference guide for designing tests]*. Kiev : PAN LTD. [in Russian].

Korzhov, G. (2006). Regionalnaya identichnost Donbassa: genezis i tendentsii razvitiya v usloviyah obschestvennoy transformatsii [Regional identity of Donbass:

genesis and development trends in the conditions of social transformation]. *Sotsiologiya: teorii, metody, marketing*, 4, 38–48. [in Russian].

Kurapov, A. O. (2019). Zalezhnistj vyboru strateghiji akuljturaciji vid psykhologhichnogho portretu osobystostosti [Dependence of the choice of acculturation strategy on the psychological portrait of the individual]. *Aktualjni problemy psykhologhiji*, VII(45), 155–166. [in Ukrainian].

Lebedeva, N. M., Tatarko, A. N. (2009). *Strategii mezhkulturnogo vzaimodeystviya migrantov i naseleniya Rossii* [Strategies for intercultural interaction between migrants and the population of Russia]. Moskva : Rossiyskiy universitet druzhbyi narodov. [in Russian].

Lebedeva, N. M., Tatarko, A. N. (2001). *Metodyi etnicheskoy i kross-kulturnoy psihologii* [Methods of ethnic and cross-cultural psychology]. Moskva : Vyssh. shkola ekonomii. [in Russian].

Macijevskij, Ju. V. (2019). Vnutrishnij konflikt chy prykhovana aghresija: akademichna diskusija i ekspertni ocinky vijny na Donbasi [Internal conflict or covert aggression: academic discussion and expert assessments of the war in Donbass]. *Politychne zhyttja*, 2, 55–68. [in Ukrainian].

Piren, M. I. (2015). Tolerantnistj – dijevyj chynnyk zlahody ta konsolidaciji v suchasnomu ukrajinsjkomu suspiljstvi [Tolerance is an effective factor of harmony and consolidation in modern Ukrainian society]. *Visnyk NADU*, 2, 51–56. [in Ukrainian].

Pochebut, L. G. (2007). *Vzaimoponimanie kultur. Metodologiya i metody etnicheskoy i kross-kulturnoy psihologii. Psihologiya mezhethnicheskoy tolerantnosti. [Mutual understanding of cultures. Methodology and methods of ethnic and cross-cultural psychology. Psychology of interethnic tolerance]*. Sankt-Peterburg : Izd-vo SPbGU. [in Russian].

Ratanova, T. A., Shlyahtha, N. F. (2008). *Psihodiagnosticheskie metody izucheniya lichnosti* [Psychodiagnostic methods of studying personality]. Moskva: Izd-vo «Flinta». Moskovskiy psihologo-sotsialnyy institu. [in Russian].

Sonin, V. A. (2004). *Adaptatsiya lichnosti k novoy sotsiokulturnoy srede (test L. V. Yankovskogo)* [Adaptation of the personality to the new socio-cultural environment (L.V. Yankovsky test)]. Sankt-Peterburg : Rech. [in Russian].

Stefanenko, T. G. (1996). *Adaptatsiya k novoy kulture i puti ee optimizatsii. Vvedenie v prakticheskuyu sotsialnyu psihologiyu* [Adaptation to a new culture and ways to optimize it. Introduction to practical social psychology]. Moskva : Smyisl. [in Russian].

Tatarko, A. N., Lebedeva, N. M. (2011). *Metodyi etnicheskoy i krosskulturnoy psihologii: uchebno-metod. Posobie* [Methods of ethnic and cross-cultural psychology: teaching method. book]. Moskva : Izd.dom Vysshey shkoly ekonomiki. [in Russian].

Chinakal, O. V., Novikova, I. A. (2010). Ispolzovanie protseduryi dvoynogo perevoda dlya sozdaniya angloyazychnoy versii oprosnika ALKSS [Using the double translation procedure to create an English version of the ALKSS questionnaire]. Aktualnyie problemy etnopsihologii: materialy VI Mezhevuzovskoy konferentsii studentov, aspirantov i molodyih uchenyih, 228–234. [in Russian].

Abstract

Bogucharova O. I.,

DSc. in Psychological Sciences, Professor,
E.O. Didorenko State University of Internal
Affairs of Luhansk
E-mail: bogucharova_o@i.ua

Danilyuk I. V.,

Corresponding Member NAPS of Ukraine,
DSc. in Psychological Sciences, Professor,
Dean of the Faculty of Psychology,
Taras Shevchenko National University
E-mail: dank07@ukr.net

THE FEATURES OF THE ACCULTURATION STRATEGIES AND SOCIO-CULTURAL ADAPTATION OF STUDENTS MIGRATED FROM EASTERN UKRAINE

The article investigates the acculturation strategies chosen by Ukrainian Inner Displaced Persons (UIDPs) who were students from the uncontrolled territories of Eastern Ukraine within the longitudinal experiment (2015–2019 pp.). Among the acculturation strategies, we analyzed, first of all, integration and assimilation. The correlations among variables such as acculturation strategies and Ukrainian languages proficiency, psychological and social-cultural adaptation, psychological well-being, ambiguity (frustration) tolerance, anxiety and dominant acculturation attitudes of local students toward migrated ones were analyzed. The examined young people were living in the metropolis of Dnipro and the small town of Sievierodonetsk – suburb of Lugansk, which was previously a Ukrainian city and is at ORDLO's territories currently.

The results indicated differences in chosen acculturation strategies by UIDPs students depending on their places of residence (Dnipro metropolis or the small town) and on the types of their psychological adaptation. The direct correlations were found between intention to stay in Ukraine and the Ukrainian-language proficiency, psychological well-being, and vice versa, indirect correlations were determined between intention to stay in Ukraine and ambiguity (frustration) tolerance and anxiety. Dominant acculturation attitudes of local students from both cities toward migrated

young people included expected high assimilative potential which had an indirect negative effect on UIDPs students' psychological well-being.

The problem of the Eastern Ukraine students' acculturation can be solved in the perspective if theoretical, empirical models and political decisions are coordinated, because chosen acculturation strategies and psychological well-being of such students and their efficient adaptation depend on specific-helping, accompanying, or indulging-neutral support of forced migrants from Eastern Ukraine.

Key words: *acculturation, acculturation strategies of integration and assimilation, acculturation expectations, assimilative potential, psychological well-being, internally displaced persons, students.*

Отримано – 13 квітня 2021

Рецензовано – 16 квітня 2021

Прийнято – 24 квітня 2021

Received – April 13, 2021

Revision – April 16, 2021

Accepted – April 24, 2021